

## VIII.

Földműves socialismus,

M. K.

H-M-Vásárhely.

Igen érdemes főmester!

Kedves testvérek !

A hódmezővásárhelyi „socialismusnak”, vagy még czifrábban „agrársocialismusnak” az igazi bocialismuslioz semmi köze; a munkás gyülekezések nem ismerik a socialismusnak valódi — a szó nemesebb értelmében vett elveit s epén úgy neir socialistak, mint a kubikosok nem agráriusok, vagy a néppárt fennhirdetett programmja daczára nem keresztény socialis párt. Ez a név csak véletlenül ragadt az ujjab időben egy nagy tömeg régóta nyomorgó szegény-emberé, mikor Budapestről haza züllött egyes tudákos iparoslegények tömörülésre buzdították s szájukba adtak a boldogító ígét: „bajotokon csak a socialismus segít”. Lettek tehát socialisták, de még e név jelentőségét sem tudták a keresztelők. Csak ezután kezdődött a gyülekezés és a socialistákkal

való érintkezés. A névhoz kaptak aztán nyomtatványokat és időközönként vendégszereplő izgatókat, kik őket jól megadóztatták s egy-egy napra nyomorúságukat róluk feledtették.

Így lett a vásárhelyi „czélszörű szögeny emberből” „czuczilista.” N. b. „czélszerű szögeny embernek” nevezi magát egészen helyes logikával, aki mezei, kerti, szőlő munkára, házi tlologra, favágásra stb. egyformán vállalkozik.

E nyomorult embereknek sorsuk javítására való törekvésüket nem lehet ellen-szenvvel említeni, mégis kénytelenek vagyunk elismerni, hogy jórészt a maguk élnemtelensége veri őket. Milyen viszonyok közt jött létre a mai társadalmi renddel annyira ellenkező álláspontjuk s mi ad nekik erőt az erőszakosságra, arra csak az felelhetne, ki életéből pár évet köztük tölthetne s úgy tanulmányozhatná őket, s más vidékek hasonló sorsú lakosaival összehasonlíthatná. Mindenesetre befolyásolta a mai állapotok kifejlődését sajátos jellemvonásuk, ami ismét eredetük, nevelkedésük, társadalmi szokásaik, erkölcsi érzékükre, vagyoni vi-

szonyaikra vezethető vissza és — ha szabad ilyen magyar szóval élnem — „nyomorgó büszkeségben” csúcsosodik ki. Az ország minden vidékén vannak szegény napszámósok, kik egyik napról a másikra nehéz munkával szerzik kenyerüket, néhol a megélhetési viszonyok sokkal nyomasztóbbak, de azért földosztásról még nem álmodoznak. E téren a kezdeményezésre a hódmezővásárhelyi nép jelleme, mintegy predesztinálja őket s a speciális helyi viszonyoknak a lefolyt zendülés szükségszerű következménye volt.

Engedjétek meg, hogy pár vázlatos vonással ezeket a viszonyokat megkíséreljem rajzolni.

A városnak Orosházáig benyúló terjedelmes határa  $\frac{3}{4}$  részben u. n. nagygazdák,  $\frac{1}{4}$  részben kisértékes és napszámósok birtokában van. A lakosság 60,000 számarányához képest 7—8%-anagybirtokos, 35—40%-a kisbirtokos, 52%-a, legkisebb birtokos és teljesen vagyon nélküli.

A vagyonos elem — a szellemi előkelőséget ide nem számítva — dologtalan, gögös, pöffieszkedő, tudatlan és tudákos nép azt hiszi, hogy fizetett cselédjének nemcsak

munkaerejét, de testét-lelkét is megvette a szolgálati időre. Munkásai iránt — ezekhez számítja a valamivel műveltebb hivatalnok elemet és iparosságot is — türelmetlen, méltánytalan, sőt van szívtelen is.

Tudok esetet, hogy egy gazdánál 12 darab hízott disznót öltek le s egyetlen házi belső leány cseléde egy darab húshoz nem jutott, egész éven át maga a család mellett külön kenyéren és sült tökön élt.

A földéhségnek náluk nincs határa. Apa az anyát, gyermekét, ez meg szülőit és testvéreit is eladja a „vagyon”-ért, ha szerét ejtheti. Láttam, mint vitte az apa kiházasított lányát a kiházasító-egyesület vagy szövetkezetbe s a neki kifizetett 500 frt kiházasítási biztosítást, melyre csak 53 frtot fizetett be a véletlen kedvezéséből, hogyan vette el gyermekétől. Ebben a dologban különösen kezükre jár a tudja Isten hány temetkezési-egyesület 50 — 200 frt temetkezési díjaival, ki tudja mily borzalmak derülnek ki ezekből valamikor? Ezeknek az egyesületeknek élén többnyire papok, tanítók állanak s 5 — 10 frtot húznak minden halálesettől.

A várost, mint törvényhatóságot a nagygazdák uralják a „vagyon” tekintélye alatt mint virilisták, vagy válogatott városatyák az általuk „befogadott” intelligens elemmel együtt, hozzájuk megy könyörögni a pályázó hivatalnok, becézik őket a papok. Az ő szűkkeblűségükön és vagy 5-féle vallásfelekezet papjainak vezetésén múlik aztán, amit szégyenlek megvallani vásárhelyi létemre, hogy a 60,000 lakosú város 1895. évi 490,386 írt, tehát közel félmillió évi kiadásából csak 28,780 írt, tehát az egésznek 5.9%-a megy kulturális célokra. Ebből 6300 írtot az állam, 7065 írtot az egyházak elemi iskolákra, 4000 írtot az ev. ref. gymnasium kap, melyben a reformátusok 1-szeres, a katolikusok 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub>-szeres és a zsidók kétszeres tandíjat fizetnek s 1000 írtot az egyháziak, kántorok javára! Községi elemi iskolája Hódmezővásárhelynek egyetlen egy van künn a tanyán, a többi mind felekezetek tartják fenn az említett segélylyel.

Ha valamely város szellemi s erkölcsi színvonalának csalhatatlan mértékét az iskolázás állapota képezi, úgy a vásárhelyi jelle-

mek túlságos elvadulásának a kellő számú és jó iskolák hiányát kell tekintenünk és bizonyára Mgabztalan jövő elé nézne az a nemzet, melnek egy tipikus nagy városa ilyen körülmények között lépi át a II-ik évezred küszöbét, ha szerencsére az itt-ott jelentkező józanabb irány a jövőre nézve nemi reményt nem nyújtana.

A vagyonos paraszt-osztály anyagilag mégis gyarapszik, mert jövedelmét oktalan költekezése mellett sem költi el. Ritkán hallani, hogy egy-egy gazda tönkremenjen, sokkal gyakoribb a gyarapodás, bár az is elősegiii a socialismus terjedését. Ugyanis a nagyobb gazda olthatlan földesége a szántóföldek árát 300—800 frtig fokozza boldankint s a csekélyebb tőkével rendelkező kisgazdát a versenyről leszorítja, a törekvő vagyontalannak pedig a „szerzést” lehetlenné teszi.

Láthatjátok tehát kedves testvérek, hogy a vezető osztály, melynek a munkás ki van szolgáltatva, maga neveli azokat saját hátrányára.

A munkás, ha dolgozik, feszülő izmos karja alatt szakad a legnehezebb munka,

megérdemelné a jó fizetést, csakhogy a mai viszonyok között nehéz vele boldogulni. Alapjában durva és nem takarékos, azért a legjobb kereső is szenved szűkséget. Jellemzésére felhozok pár esetet, ami a városi mérnöki hivatalban előttem folyt le.

Nincs betevő falatja közel 1500 embernek.

Jő egy vállalkozó, a kora tavalyi munkaidőhöz képest elég jó napi bért, 1 frt 50 krt ígér, el- és visszaszállítást azonkívül és kap 25 munkást.

A múlt nyáron több vállalkozó kereste föl őket s ígértek 2 frt—2.5 írt napibért, a szorgalmasoknak külön 10 frt jutalmat s ami legfőbb, 200 embernek több hónapig tartó foglalkozást; egy sem ment el. Kikötötték, hogy kivétel nélkül mindegyiküknek 8 órai munkaidő mellett 3 frt napi keresményt biztosítsanak, gyülekeztek, huzakodtak, de otthon maradtak. Később 2 hétre 400 is ajánlkozott már, de addig más vidéki munkásokat szerződtettek.

Makacs kikötéseikben volna valami nem kicsinylendő vonás, tán egy kis önérzet is, ha a háttérben settenkedő tisztátalan



eszközök s zavaros források más bélyeget nem ütnének egész viselkedésükre.

Egy kubikosnak a felesége naponta pár órai munkára hozzánk járt a nyáron. Volt egy 1 éves kis lánykája is. Az „ura” Romániában 4 hónapig kubikolt. Több ízben panaszkodott az asszony, hogy „emböre” semmit sem küld keresetéből, még a 20 fjt házbért is neki kell megkeresni, kislányát, magát eltartani. Biztattam, hogy egyszerre majd szép summácskát hoz haza az „embör”, csak várjon.

Novemberben érkezett haza, hozott is valamit s így mutatta meg feleségének: „No nézd Julcsa, ilyen masina van Olárorszában” s elővett egy fél pakli zöldfejű gyufát. Ez volt összes megtakarítása havi 80 fjt keresetéből, még Szegedről is valami munkaadója adott neki 20 krt a vasútra, hogy ne jöjjön gyalog.

Nevetni kellene ezen, ha az a mérhetlen könnyelműség oly szomorú tanulságot nem tenne arról, hogy keservesen szerzett filléreit mily könnyen elissza, elkártyázza; pedig fele számban így tesz a kubikos.

Sok alkalmat ad erre a vállalkozók

lelketlen üzelme. Kantinjában a munkás keresetének legalább 50%-át elitatja, eteti, néha még kényszeríti is rá, mert hosszas időn keresztül csak utalványnyal fizet. Aztán az otthonlevőknek kitűnő alkalmatosságot szolgáltat ily erények gyakorlására Vásárhely minden utcájának minden sarkán olvasható: „Polgári bor-, sör- és pálinkamérés.”

Egyik vagyonosabb virilis városatyához beállít két „czuczilista” — éppen azon gyűlés után, amelyiken a 8 órás munkaidőt s 3 firt napi-díjat, meg a robot megszüntetését elhatározták — feles kukoricza földet kértek. A gazda hajlandó volt egy-egy holdat kiadni.

„Hát aztán mennyi robot jár rá” — kérdik. „Sömmi.” Elámulnak az atyafiak a fejeleten, mert az előbbi évben 13 napszámot szolgáltak még ennek a gazdának.

„Hát igazán sömmit se kér rá?”

„Nem én, egy fertály napot sem, csak egy kikötésen lössz.”

„Mongya no !”

„Mán én odaadom robot nélkül, de amelyitek 8 óránál többet akar dolgozni

egy nap, az nem kap. Röggel aki 8 óránál előbb odatöszö a lábát, azt kiveröm, aki 5 órakor nem mozdul, azt is kiveretöm!”

Egy tekintélyes vásárhelyi gazda, kinek jól jövedelmező téglagyára is van, vasárnap délután együtt találja munkásait s egyik előtt — kit később izgatás miatt vád alá is helyeztek — az asztalon 4 gyertya ég. Rájuk szol a gazda: „Mi az István, nem láttok a szemektől !”

„Hát kéröm gyertyázunk.”

„De mi a f . . . ért égettek ti fényes nappal gyertyát az én házamban, az anyád halt meg? vagy mi . . . ?”

„Mer ez az embör azt megérdeimli, ű a szögénység pártfogója.” Persze elkergette még az nap a vezért is, meg a gyertya gyújtót is. A igazság okáért meg kell jegyezni, hogy ezen igen tekintélyes gyárosnak 100 között később sem volt egy socialista munkása sem, azok akkor is elégedettek voltak, mikor a városház ostroma volt.

A mindennapi életben számtalan eset tesz tanúságot arról, hogy milyen türelmet-

lenek a munkaadó és munkás egymás iránt. Mindegyik a maga igazát vitatja, a kívül álló azonban tisztán látja, hogy egyformák s egymást megérdemlik.

Régebben a gazdák az odavaló munkást eltarthatták, most azonban sok jut rájuk elég természetes okokból, a munkások száma nő, a földterület marad, sok munkát ma már gépekkel végeznek.

Ezekből könnyen megérthető, hogy Vásárhelyen olcsó búzaárak, rakott magtárak mellett is inség van.

A könyörületesség az emberszeretet nevében segítséget nyújt az éhezőknek, az igazságszolgáltatása lesújt majd a lelketlen izgatókra és eltévedtekre, itt-ott látunk a munkások helyzetének javítására irányuló törekvéseket: ezzel a társadalom megtette kötelességét s ha a bajok ismét föllépnek, ismét megfogja tenni.

Ez az eljárás azonban a betegség gyökeres orvoslására nem elég, az okokat kell lassankint megszüntetni s olyan intézkedéseket tenni, mik a munkaadót és munkást egyformán kielégítik.

A munkások jogos kívánságait töre-

kednünk kell teljesíteni, tévedéseikről s az erőszaknak ügyükre való káros befolyásáról őket fel kell világosítanunk.

Mivel minden jó elv csak akkor válik az élet valóságává, ha a gyakorlatban érvényesült is, rá mutatok néhány olyan módra, mely bennünket közelebb visz célunkhoz.

Ilyeneknek tekintem kedves testvérek:

1. A munkások ismereteinek és erkölcsi érzékének ingyenes iskolázással s a népoktatási törvényeknek szigorú keresztülvitelével való emelését, az idősebbeknek oktató felolvasásokkal, munkás olvasó körök és kaszinók szervezésével való képzését. Mivel a műveltség az emberiségnek közös kincse,, törekedjünk ennek közegét, az iskolákat, közösfelügyelet alá venni, felekezetünk iskolaügyébe vigyük bele ennek tudatát, amely felekezet ezekben befolyást nem engedne, de az iskola helyes irányban való vezetését sem eszközölné, hassunk oda, hogy az államnak vagy legalább községnek nyilváníttassék.

2. Úgy a gazdákat, mint a munkásokat neveljük a tisztaság, jog és igazság szeretetére, ember becsülésére.

Ezt kedves testvérek, azért választottam külön az erkölcsi érzék fejlesztésétől, mert nevelési rendszerünk a leglényegesebb eszközök között szándékosan elhanyagolja, sőt nem ritkán elnyomja. Minden vallásfelekezet egész iskolai idő alatt arra tanítja zsengeit, hogy miben különbözik ő a másik többször szidalmazott és mindig legalább is lenézett felekezettől. Egy osztálynapló végzett előadási anyagából, „hit- és erkölcsstan” néven egy lapon a következő bejegyzéseket olvastam: Ev. ref. pap „a pápaság elaljasodása,” rom. kath. pap „a reformáció átka,” a zsidópap „Isten mindenki atyja”-ról tartott u. azon osztályú kislánykák előtt előadást u. a. napon. Hogyan nézhettek azok szegénykék egymásra a következő órán?

Hogy a zsidópap is nem „az Isten választott népé”-ről beszélt, tán annak tulajdonítjuk, hogy véletlenül testvéreink sorába tartozott.

Én megvallom, nem tudom megérteni, miként fejlődhetett a modern iskoláztatás annyira ferde irányban, hogy 12 osztályon folyton szemünk előtt azt tanítják, hogy „csak a katolikus” vagy „csak a reformá-

tus üdvözül”, hogy „a zsidók ölték meg az Isteni üdvözítőt” stb., van időnk fölmérni a kínai fal hosszát, megmérni a Sirius távolságát, de minden egyed saját emberi jogait és másnak tiszteletben tartandó jogát, azaz modern erköcstanunkat a büntetőtörvény ismeretét csak a börtön falai között, vagy a bitó alatt tanítja meg szerencsétlen ember-tarsunknak a bíró vagy ügyész. A sok okatlan párbajnak is egyik oka, hogy a műveltebb nem jogász közönség, csak merő ösztöntől vagy morális érzékből tud megkülönböztetést tenni saját és más jogai között, ami azonban veleszületett hajlamának, vérmérsékletének, estleg nevelési hézagának túlkapásaitól meg nem menti.

Olyan következmények előtt állunk, hogy az emberiség eddig legszebb korának a „modern jogállamnak” alkonya közeledik lassú lépésekkel s pár száz év múlva meg is érkezik anélkül, hogy a milliók 95%-a ezt a kort s annak szent jelszavait „a szabadság, egyenlőség, testvériség”-ét csak meg is ismerte volna.

Vajjon nem terheli-e majd felelősség vagy legalább mulasztás e kor jogtudósait, ha csakugyan így lesz?

3. Szükségesnek tartom, hogy legalább a felekezeti különbségek mellett az egyedi hasonlóság tudománya, legalább a büntető kódex főbb tételei az elemi oktatás körébe fölvétessenek és a mindennapi élet folyamába vágó új törvények alkalmas módon a nép között kihirdettessenek.

Azt a sallangot, hogy a jogtudományok mélysége elemi fokig le nem szállítható; félre kell tennünk a régiségtárba. Higyjetek el kedves testvéreim, nincs oly nehéz abstrakció, mint az olvasás, írás megtanulása s az emberiség művelődésének e pár évezredét a 6 éves gyerek milyen játszva lépi keresztül egy év lefolyása alatt; így lesz az a joggal is. A kivétel a paedagogusok dolga, majd megtalálják ők ennek is a legjobb módját.

4. Vegyük közösen oltalmunkba a tudatlan népet a hatóságok, jobban mondva egyes hivatalnokok néha emberi érzést sértő túlkapásai ellen, czégérezzük meg, üldözzük el helyéről azt, ki mindenkinek nem egyformán méri a törvényt, akkor felébresztjük a köznép bizalmát és tiszteletét a törvény iránt.



Anyagi tekintetben szintén legyünk segítségére a gyengébbnek az által, hogy saját hatáskörünkben a munka értékét ismerjük el a tokével egyenrangú értéknek s a kettő érdekét kössük össze.

5. Akár ipar vagy gyár, bánya stb., akár gazdálkodási üzemünk tiszta jövedelméből némi %-ot juttassunk munkásainak részül megszolgált bérükön kívül, meg lehetünk győződve, hogy ők lesznek üzletünk legjobb oltalmazói.

6. A pusztán napszámból élők számát csökkentjük azáltal, hogy alsófokú gazdasági s egyéb szakiskolában tanítsuk meg okszerű konyha-kertészetre egy részüket, ezáltal több célt érünk el. A nagy gazdaság kizárólag búza- és kukoricza termelésre berendezett földjéből egy részt jövedelmezőbbé tehetünk parcella bérlet-rendszerrel, a vagyontalanabbat jobb jövedelemforráshoz juttatjuk és végre a szerb és bolgár konyhakertészeti termeivények kiszorításával nemzetgazdaságunk értékét is gyarapíthatjuk.

Téli foglalkozásul adjunk a népnek jövedelmező háziipart: ilyen lehet a kosár-, gyékény- és szalmamunka. Fűzfa, gyékény

és szalma van az alföldön elég, értékét megmenthetnők közvagyonnak s évenként sok millió értékben behozott külföldi termény nyereségét szerezhethnők meg magunknak. Betanításuk után akár társulás, akár szövetkezés útján boldogulnak némi vezetéssel maguk is, csak valaki kezdeményezné.

A katonaság, adó, stb. terheit náluk jelentéktelennek tartom, enyhítése jó volna, de jelen viszonyaink között erre nem gondolhatunk.

9. Szándékosan vettem föl a munkások társulatának, szövetkezésének szervezőjét legutoljára, mert egyik legfontosabb teendő'nek tartom. E nélkül egy lépést sem tehetnek előre.

Ha a maguk anyagi és erkölcsi ügyeinek némileg önálló intézése teljes bizalmukat élvező saját körükből választott örök kezébe nyugodnék, meggyőződésem szeri'nt sokkal kevesebb csalódással és több eredménynyel küzdhetnének az élet gondjaival. Nem kell azt hinni, hogy egy józanabb ember vagy társaság, körükből az iszákosokat, kártyásokat stb. megdorgálja vagy a szövetkezet előnyeiből kizárással fenýí-

tené, nem nagyobb hatást érne el, mint a rendőri büntetések. Például hozhatom föl a nazarénusokat.

Sem társadalom, sem hatalom, sem törvény nem oltalmazza kis társaságukat, még csak lélekkufárijai sincsenek: mégis kötelességüket híven teljesítik. Betegeiket ügysegéljjezik, hogy nem is tudják azok, kitől származik a segély; a tehetetlenségnek durva nyilvánulásáról, a káromkodásról pusztá jóindulatból leszoknak, aki le nem szokik, körükből kizárják.

10. Nem csak tanácskoznunk, hanem a munkát valamely ponton meg is kell kezdenünk.

Nagyjából elésoroltam kedves testvérek, mely utakon látnám én a nyomott munkásosztály sorsát némikép javíthatónak.

Bíráljátok meg helyesen-e; javítsátok és egészítsétek, ha találtok benne valami életrevalót; vessétek el, ha nem; és a kir. művészen jártasabb kezetek munkálkodják hathatósabb eszközök keresésében. Az ügy méltó legodaadóbb fáradságtokra s ez azt hiszem kötelességünk.